

Szűcs András

A Btk. feltételes szabadságra vonatkozó rendelkezéseinek időbeli hatályáról

A Btk. 2. §-ának alkalmazhatósága

Büntető Törvénykönyvünk időbeli hatályáról annak 2. §-a így rendelkezik: „A bűncselekményt az elkövetése idején hatályban lévő törvény szerint kell elbírálni. Ha a cselekmény elbírálásakor hatályban lévő új büntető törvény szerint a cselekmény már nem bűncselekmény, vagy enyhébben bírálendő el, akkor az új törvényt kell alkalmazni; egyébként az új büntető törvénynek nincs visszaható ereje.” E, büntetőjogászok által jól ismert és meglehetősen gyakran alkalmazott rendelkezés értelmezése terén a jogtudomány, illetőleg a jogalkalmazói gyakorlat komoly eredményeket mondhat magáénak, ez azonban korántsem jelenti azt, hogy a dogmatikai elemzések és jogalkalmazói okfejtések már minden felmerülő problémára egyértelmű és kétségbevonhatatlan választ adtak volna.

Arra vonatkozóan, hogy egy adott cselekményt mely időben hatályban lévő büntető törvény szerint kell *elbírálni*, a Btk. 2. §-a és a hozzá kapcsolódó értelmezések általában megfelelő eligazítást adnak, nem nyújtanak azonban segítséget a Btk. azon rendelkezéseinek időbeli hatályát illetően, amelyek alkalmazása az elbírálás – mint jogalkalmazói tevékenység – körén kívül esik. Tipikusan ilyennek tekinthetők a végrehajtási kérdést érintő, büntetés-végrehajtási jog körébe tartozó előírások, mint például egyesek azok közül, amelyek a feltételes szabadságra bocsátás jogintézményét szabályozzák.

A bírói gyakorlatban nem alakult ki egységes álláspont abban a tekintetben, hogy a Btk. feltételes szabadságra bocsátásra vonatkozó rendelkezései kapcsán van-e helye a Btk. 2. §-ban megfogalmazottak figyelembe vételének. A Legfelsőbb Bíróságnak a Bírósági Határozatokban közzétett egyik döntése szerint a feltételes szabadságra bocsátás a törvény szóhasználatában szereplő „elbírálás” *szűkebb fogalmi körén* kívül eső, csupán a szabadságvesztés végrehajtása során alkalmazható lehetőség, ezért az elbíráláskor hatályban lévő törvény szerinti minősítéshez tartozó – büntetési tételben kifejezésre jutó – súlyosabb jogkövetkezmény alkalmazhatósága mellett a feltételes szabadságra bocsátás kedvezőbb lehetősége összehátában nem jelenti a cselekmény enyhébb elbírálását.¹ A bírósági határozat indoklásából nem lehet egyértelmű és általános érvényű következtetést levonni, de a megfogalmazás azt sugallja, hogy az eseti döntést meghozó tanács a feltételes szabadságra bocsátást az elbírálás tágabb fogalmi körébe sorolta, tehát megítélése szerint a Btk. 2. §-át a feltételes szabadságra bocsátás során is alkalmazni kell.

Nemrégiben a Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiuma egy a Btk.-ba 2009-ben bekerült rendelkezés kapcsán egyértelműen állást foglalt az alkalmazhatóság kérdésében, ez azonban még mindig nem zárta le véglegesen a tárgykörben

¹ BH2006. 173.

kibontakozó polémiát. A 2009. évi LXXX. törvény 9. § (2) bekezdése szerint: „Nem bocsátható feltételes szabadságra, aki a szabadságvesztés letöltését önhibájából nem kezdte meg.”² A Bkv. 82. I. 1. b) pontja ezzel összefüggésben többek között a következőket tartalmazza: „A Btk. 47. § (4) bekezdésének e) pontja az elítéltre nézve – az elkövetéskori büntető törvényhez képest – hátrányosabb rendelkezés; a Btk. 2. § alkalmazásának azonban nincs helye. A Btk. 47. § (4) bekezdés e) pontjának alkalmazása – a módosításhoz fűzött indokolásból is kitűnően – a végrehajtási jog körébe tartozó, mérlegelendő kérdés, csakúgy mint a feltételes szabadságra bocsáthatóság törvényi lehetőségének kérdése. Mindkettő az elítéltnak a végrehajtás vonatkozásában tanúsított magatartásához kapcsolódik.” A kollégiumi vélemény I. 1. c) pontjában pedig ez olvasható: „Értelemszerű, hogy a perbíró ítéletében nem rendelkezhet a Btk. 47. § (4) bekezdésének e) pontja alapján a feltételes kedvezményből kizárásról, mert azt kizárólag jövőbeni esemény – a jogerős ítélettel kiszabott szabadságvesztés önhibájából való meg nem kezdése – alapozhatja meg.”

Úgy vélem, hogy bár a kollégiumi vélemény idézett részletei csak a Btk. 47. § (4) bekezdésének e) pontjára nézve adnak expressis verbis iránymutatást, azon rendelkezések vonatkozásában is támpontot adnak, amelyeket a büntetés-végrehajtási bíró akkor alkalmaz, amikor az elítélt feltételes szabadságra bocsátása tárgyában határoz, s amelyek egyértelműen a büntetés-végrehajtási jog szerves részét képezik. Álláspontom szerint ezeknél az előírásoknál a Btk. 2. §-a irreleváns, mert alkalmazásukra nem a bűncselekmény *elbírálásakor*, hanem a büntetés végrehajtása alatt kerül sor (a bűncselekményt pedig már korábban elbírálták).

A Büntető Törvénykönyvnek a feltételes szabadságot szabályozó előírásai között azonban található olyanok is, amelyeket az ítélő bíróság a bűncselekmény elbírálásakor, azaz a jogerős ítélet meghozatalakor alkalmaz. Ez történik akkor, amikor a perbíró megállapítja, hogy az elítélt nem bocsátható feltételes szabadságra³ vagy amikor – éppen ellenkezőleg – úgy dönt, hogy az a büntetése fele részének letöltése után feltételes szabadságra bocsátható⁴.

Tekintettel arra, hogy ezek tárgyában az ítélő bíróság a jogerős ítéletben határoz, megítélésem szerint ezek a döntések a cselekmény elbírálásának szerves részét képezik, s így vonatkozásukban a Btk. 2. §-a jelentőséggel bír.

Mindenképpen említést érdemel, hogy a bírósági gyakorlatban él a fent részletezettől eltérő felfogás, amely a Btk. feltételes szabadságra bocsátásra vonatkozó rendelkezéseit egységesen kezeli azon az elvi alapon, hogy azok mindegyike a Büntető Törvénykönyvben található büntető anyagi jogi szabály, s így valamennyi tekintetében alkalmazni kell a Btk. 2. §-át. Ezt a megközelítést támasztja alá az az eseti döntés⁵, amely az összbüntetésbe foglalás (erre is a jogerős alapítéletek meghozatala, tehát a bűncselekmények elbírálása után kerül sor) – mint büntető anyagi jogi szabályok alkalmazása – során tartotta szükségesnek

² Btk. 47. § (4) bekezdésének e) pontja

³ Pl. Btk. 47. § (4) bekezdésének a) pontja

⁴ Btk. 47. § (3) bekezdése

⁵ BH2000. 135.

az említett rendelkezés figyelembe vételét. Ismeretes ezzel, illetőleg a már korábban idézett bírósági határozattal (BH2006. 173.) „rokonságban álló” olyan álláspont is, amely szerint a büntetőeljárás a büntetés végrehajtásának befejezéséig tart, így a szabadságvesztés tényleges időtartamát meghatározó feltételes szabadságra bocsátásról rendelkező bv. bírói döntés is az elbírálás fogalomkörébe vonható. Ezek a vélemények a Bkv. 82.-ben írtakra is tekintettel egyre nehezebben állják meg a helyüket, de mivel a Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiumának véleménye csak a Btk. 47. § (4) bekezdésének e) pontjával foglalkozik, s egyébként sem bír kötelező erővel a bíróságokra nézve, a probléma korántsem tekinthető megoldottnak.⁶

Jogalkotási megoldások azokban az esetekben, amelyekben a Btk. 2. §-a nem alkalmazható

Amennyiben elfogadjuk azt az álláspontot, hogy a Btk. 2. §-ának a törvény feltételes szabadságra vonatkozó rendelkezéseinek egy részénél nincs jelentősége, joggal vetődik fel az a kérdés: ezen előírások időbeli hatálya miképpen alakul? A válasz igen egyszerű: az adott rendelkezés attól az időponttól kezdve alkalmazható, amikor az hatályba lépett.

A másik – a jogalkalmazók számára egyértelmű helyzetet teremtő, s ezért inkább helyeselhető – megoldás az, ha a jogalkotó kifejezetten rendezi ezeknek a rendelkezéseknek az időbeli hatályát. Ez történhet akár külön törvényben is, de kézenfekvőnek az tűnik, hogy az időbeli hatály problematikája a Btk.-t módosító (felváltó) törvény átmeneti rendelkezései között kerüljön szabályozásra. Az előbbire példa az 1979. évi 5. tvr. (Btké.) 5. § (2) bekezdése, amely alapján az 1978. évi IV. törvény hatályba lépése előtt jogerősen szabadságvesztésre ítéltet az új törvény vonatkozó szabályozása szerint kellett feltételes szabadságra bocsátani. (Ezzel kapcsolatban kell megjegyezni, hogy a Btké. címéből következően is „a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény hatályba lépéséről és végrehajtásáról” rendelkezik, így a Btk. későbbi módosításai kapcsán a jelzett előírás nem alkalmazható.) Az utóbbi változattal a rendszerváltás óta eltelt két évtizedben több alkalommal is találkozhattunk. A Btk.-t módosító 1993. évi XVII. törvény 103. § (2) és (3) bekezdése a következőket tartalmazta: „Az e törvény hatályba lépése előtt jogerősen kiszabott szabadságvesztésre ítélt e törvény rendelkezései (Btk. 47-48. §) szerint bocsátható feltételes szabadságra. A törvény hatályba lépése előtt elkövetett bűncselekmények miatt a hatálybalépés után kiszabott szabadságvesztésnél a feltételes szabadságra bocsátásra a jelen törvény rendelkezéseit (Btk. 47-48. §) kell alkalmazni.” A büntetőpolitika represszív irányvételét tükröző 1998. évi LXXXVII. törvény 93. §-ának (7) bekezdése szerint a törvény hatályba lépése előtt szabadságvesztésre ítéltet a szabadságvesztést kiszabó határozat jogerőre emelkedésének napján hatályban volt jogszabály sze-

⁶ A tanulmány leadása után néhány hónappal megszületett a Legfelsőbb Bíróság 2/2010. BJE. Számú büntető jogegységi határozata, amely lényegében a Bkv. 82.-ben foglaltaknak megfelelően, immár kötelező jelleggel rendezte a Btk. 47. § (4) bekezdés e) pontjának időbeli hatályát. (Sz. A.)

rint kell feltételes szabadságra bocsátani. A feltételes szabadságra bocsátást kizáró okok számát csökkentő 2003. évi II. törvény 88. § (4) bekezdése előírta, hogy amennyiben az ítélő bíróság azon törvényi okok alapján zárta ki az elítélt feltételes szabadságát, amely az új törvény szerint már nem minősült kizáró oknak, az új törvény hatályba lépése után a bv. bíró a kizárás figyelmen kívül hagyásával döntsön az elítélt feltételes szabadságra bocsátásáról.

Problémák a Btk. 47. § (4) bekezdés (e) pontjának alkalmazásával kapcsolatban

A legújabb feltételes szabadságra bocsátást kizáró okot tartalmazó rendelkezés, a Btk. 47. § (e) pontja 2009. augusztus 9. napján lépett hatályba. A már kifejtésre került gondolatmenet alapján – tekintettel arra, hogy a feltételes szabadság kizártságának megállapítására ezen okból az elbírálást követően kerül sor⁷ – a Btk. 2. § alkalmazásának nincs helye. Figyelemmel pedig arra, hogy ennek a rendelkezésnek az időbeli hatályát az azt a Btk.-ban elhelyező 2009. évi LXXX. törvény külön nem rendezte, ennek az oknak a fennállása esetén a feltételes szabadságra bocsátás kizártságát 2009. augusztus hó 9. napjától kellett megállapítani.

A jelzett előírás időbeli hatályának értelmezése a bírói gyakorlatban a módosítás hatályba lépését követően komoly problémát okozott. Születtek olyan bírósági határozatok⁸, amelyek 2010. augusztus hó 9. napjától arra tekintet nélkül megállapították az elítélt feltételes szabadságra bocsátásának kizártságát, hogy az ügyben kiadott büntetés letöltésére vonatkozó felhívás tartalmazta-e azt, hogy milyen jogkövetkezményt von maga után, ha az elítélt önhibájából nem kezdi meg a büntetésének letöltését. Voltak olyan bv. bírák, illetőleg bíróságok, akik/amelyek azt az álláspontot képviselték, hogy amennyiben az elítéltnak 2009. augusztus hó 9. napja előtt kellett volna bevonulnia, nem lehet kizárni a feltételes szabadságra bocsátását, mert a részére kiadott felhívás még nem tartalmazhatta az említett figyelmeztetést.⁹

A jogalkalmazói gyakorlat egységesítése érdekében a Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiuma véleményt (Bkv. 82.) adott ki, amelyben iránymutatást kívánt adni a bíróságok számára. A kollégiumi vélemény – azon túlmenően, hogy leszögezte: ebben az esetben a Btk. 2. § alkalmazásáról nem lehet szó – azt az álláspontot fogalmazta meg, mely szerint a Btk. 47. § (4) bekezdésének e) pontja csak akkor alkalmazható, amikor az elítélt szabadságvesztése letöltésére vonatkozó bírósági felhívás tartalmazza azt a tájékoztatást, hogy nem bocsátható felté-

⁷ 2009. augusztus hó 9. napjától a Bv. tvr. 17. § (1)-(2) bekezdése a következőképpen rendelkezik: „Ha az elítélt a szabadságvesztés letöltését határidőben nem kezdte meg, a szabadságvesztés foganatba vételekor a büntetés-végrehajtási intézet előterjesztést tesz a büntetés-végrehajtási bírónak a Btk. 47. § (4) bekezdésének e) pontjában meghatározott feltételek megállapítása céljából. A büntetés-végrehajtási bíró az előterjesztés érkezésétől számított öt napon belül dönt.”

⁸ Lásd pl. a Somogy Megyei Bíróság F. 30/2009. számú, valamint a Bács-Kiskun Megyei Bíróság Bv. 1024/2009. és 1005/2009. számú határozatait.

⁹ Lásd pl. a Csongrád Megyei Bíróság F. 483/2009. számú, illetőleg a Pest Megyei Bíróság a 14.Ff.625/2009/4. számú ügyében.

teles szabadságra, aki a szabadságvesztés letöltését önhibájából nem kezdte meg. Az iránymutatás ezt a jogértelmezést a Be. egyes rendelkezéseiből, másrészt a 9/2002. (IV. 9.) IM rendelet (a továbbiakban: Rendelet) 2009. augusztus hó 9. napjától hatályos 23. § (3) bekezdésében foglaltakból vezeti le. A Be. 43. § (2) bekezdésének f) pontja, valamint a Be. 62. § alapján ugyanis a terhelt jogosult arra, hogy – a nyomozó hatóságtól, az ügyészségtől és a bíróságtól – tájékoztatást kapjon büntetőeljárás jogairól és kötelezettségeiről (általános „megelőző” kioktatási kötelezettség), ezen előírásoknak pedig az 1979. évi 11. tvr. (a továbbiakban: Bv. tvr.) 6. § (7) bekezdése alapján a büntetés-végrehajtási bíró eljárásában is érvényesülniük kell¹⁰. Ezzel összhangban áll a Rendelet 23. § (3) bekezdése, amely 2009. augusztus hó 9. napjától előírja, hogy a szabadságvesztés végrehajtásának megkezdésére vonatkozó felhívásnak tartalmaznia kell azt a tájékoztatást, hogy nem bocsátható feltételes szabadságra, aki a szabadságvesztés letöltését önhibájából nem kezdte meg. A kollégiumi vélemény szerint: „Abból, hogy a Btk. 47. § (4) bekezdés e) pontjának hatályba lépésével egyidejűleg módosult a 9/2002. (IV. 9.) IM rendelet 23. § (3) bekezdése, előírva a kioktatási kötelezettséget, az következik, hogy a Btk. 47. § (4) bekezdésének e) pontja csak azokban az esetekben alkalmazható, amikor a szabadságvesztés letöltésére vonatkozó bírósági felhívás az ez irányú kioktatási kötelezettséget tartalmazta.”¹¹

Megítélésem szerint a kollégiumi vélemény az alkotmányos büntetőjog követelményeinek megfelelő konklúziót tartalmaz, a benne fellelhető érvelés olvasása során mégis komoly aggály fogalmazódott meg bennem. Álláspontom szerint a Btk. 47. § (4) bekezdésének e) pontjában meghatározott feltételes szabadságra bocsátást kizáró ok alkalmazhatósága tekintetében ugyanis a Btk.-t módosító törvénynek az említett rendelkezés hatályba lépésére vonatkozó szabályozását kell irányadónak tekinteni, arra a Be. által előírt általános kioktatási kötelezettségből, valamint egy alacsonyabb szintű jogszabályban rögzített eljárási szabályból, illetőleg annak időbeli hatályából alappal következtetést levonni nem lehet. Ha pedig a Btk.-t módosító 2009. évi LXXX. törvény vonatkozó szabályozását tekintjük irányadónak, akkor, véleményem szerint, el kellene fogadnunk, hogy a Btk. 47. § (4) bekezdésének e) pontjában foglaltakat a bv. bírának 2009. augusztus hó 9. napjától kell alkalmazni függetlenül attól, hogy a büntetés letöltésére vonatkozó felhívás mely időpontra vonatkozott, illetőleg, hogy az tartalmazta-e a Rendelet 23. § (3) bekezdése által előírt figyelmeztetést.

Vitathatatlan azonban, hogy a Btk.-t módosító novella szabályozása alkotmányossági aggályokat vet fel. Az Alkotmánybíróságnak a visszaható hatályú büntető jogalkotás és jogalkalmazás tilalmának tartalmát kifejtő 11/1992. (III. 5.) AB határozata ugyanis a következőket tartalmazza: „A jogállam alapvető eleme a jogbiztonság... Mint azt az Alkotmánybíróság a 10/1992. (II. 25.) AB határozatában kifejtette, a jogszabály alkotmányellenességének következményét elsősor-

¹⁰ A Bv. tvr. 6. § (7) bekezdése szerint: „Amennyiben e törvényerejű rendelet vagy más jogszabály eltérően nem rendelkezik, a büntetés-végrehajtási bíró eljárására a büntető eljárás szabályai irányadók.”

¹¹ Bkv. 82. I. 2. c) pont

ban a jogbiztonságra figyelemmel kell levonni... A jogbiztonság – az Alkotmánybíróság értelmezésében – az államtól és elsősorban a jogalkotótól azt várja el, hogy a jog egésze, egyes részterületei, és a jog egyes szabályai is világosak, egyértelműek, hatásukat tekintve kiszámíthatóak és a norma címzettjei számára a büntetőjogban is előre láthatóak legyenek. A kiszámíthatóság és az előreláthatóság elvéből a büntetőjogban közvetlenül is levezethető a visszamenőleges hatály tilalma, de különösen az ex post facto jogi rendezés, valamint az analógia alkalmazási tilalma.” Meglátásom szerint a Btk. 47. § (4) bekezdés e) pontjának alkalmazása azon elítéltek esetében, akiknek büntetésük letöltésére 2009. augusztus hó 9. napját megelőzően kellett volna bevonulniuk a bv. intézetbe, sérti a jogbiztonság elvét, és az elítéltre nézve szigorúbb törvényi rendelkezések visszaható hatályú alkalmazását jelenti. Azok az elítéltek ugyanis, akiknek a Btk. módosítása előtt kellett volna bevonulniuk büntetésük letöltésére, de annak önhibájukból nem tettek eleget, nem láthatták előre magatartásuk lehetséges következményét, s a törvény által kilátásba helyezett „szankciót” – ha kötelezettségüket a felhívásban megjelölt időpontban nem teljesítették – utóbb már nem kerülhetik el.

Bár a Bkv. 82.-ben írt érvelés támadható, a bíróságok általi egységes követése egyértelműen a jogbiztonság elve érvényesülését segítette volna elő. A bírói gyakorlat azonban továbbra sem egységes. A kollégiumi vélemény megszületése óta is találkozhatunk olyan jogerős határozatokkal¹², amelyekben – a Btk. 47. § (4) bekezdés e) pontjára tekintettel – olyan elítéltek feltételes szabadságra bocsátásának kizártságát állapítja meg az eljáró bíróság, akiknek 2009. augusztus hó 9. napját megelőzően kellett volna eleget tenniük alávetési kötelezettségüknek, s akik esetében a büntetés letöltésére vonatkozó felhívás nem tartalmazta az önhibából történő nem teljesítés következményét.

„Vegyítisza” megoldást, véleményem szerint, csak a jogalkotótól várhatunk, de ennek hiányában nem elvetendő a jogegységi határozat meghozatala sem¹³.

Záró gondolatok

A Btk. feltételes szabadságra vonatkozó rendelkezéseinek időbeli hatályával kapcsolatban a jogalkalmazói gyakorlatban a mai napig nem alakult ki egységes álláspont. Úgy vélem, hogy a jelen írásban kifejtett, a feltételes szabadságra bocsátással kapcsolatos előírások „kettős természetét” valló vélemény dogmatikai aspektusból jól indokolható, el kell azonban ismerni, hogy a megoldás kulcsa alapvetően a bíróság kezében van. Emellett rá kell mutatni a jogalkotó létfontosságú szerepére különösen azon szabályok esetében, amelyek alkalmazására a büntetés végrehajtásának szakaszában kerül sor. A Btk. vonatkozó szabályozásának módosítása során az időbeli hatály egyértelmű és világos rendezésével a jövőben sok jogalkalmazási probléma megelőzhető lenne.

¹² Lásd pl. a Fővárosi Bíróság 22. Ff. 5928/2010/2. számú határozatát.

¹³ A már említett 2/2010. BJE. számú büntető jogegységi határozat meghozatalával a megoldást végül is a Legfelsőbb Bíróság vállalta magára. (Sz. A.)